

Latinbogen til almen sprogforståelse

Udarbejdet af
Tine Buur Andreasen, Jeppe Beier Berndsen,
Kristian Thomsen Purreskov og Signe Søborg

Frederiksborg Gymnasium og HF 2023, revideret 2025

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 Sproghistorie	2
Kapitel 2 Troja og grækerne	9
Kapitel 3 Det nye Troja og Æneas	17
Kapitel 4 Romulus og Remus	23
Kapitel 5 Det romerske kongedømme	29
Kapitel 6 Cæsar og Augustus: Republikkens fald	36
Romersk religion	41
Det romerske talsystem	46
De vigtigste bøjninger på latin	47

Figur 1 Kan du finde din latinlærer?

Kapitel 1 Sproghistorie

Introduktion

Dette kompendium er delt ind i *kapitler*, men hvad betyder ordet *kapitel* egentlig? Ordet kommer af det latinske ord *caput*, der betyder 'hoved', og gør man det til et adjektiv ('hoved-' / 'noget der har med hoved at gøre') hedder det *capitalis*. Nogle gange er det lige til at forstå, hvor et ord kommer fra, og hvorfor det bruges, som det gør, andre gange er det slet ikke. *Capital* på engelsk betyder 'hovedstad', vi kan på danske tale om fx kulturel *kapital* eller *kapitalisme*, og *kapitæl* betyder hovedet på en søjle, men det er måske mere uklart, hvorfor *kapitæl* også bruges om 'et stort bogstav'.

Sproghistoriske spørgsmål som disse beskæftiger sig med ords betydningshistorie (*etymologi*), og svaret kan ofte findes i sproghistorien. Det danske sprog har gennem tiden været under indflydelse af mange andre sprog – bl.a. tysk, latin, græsk, engelsk og fransk – og derfor har dansk indoptaget en masse *låneord* fra andre sprog. Når man ser fodbold på *stadion*, bruger man et græsk ord for et sportsanlæg, og når I til november skal til *eksamen* bruger vi det latinske ord for 'prøve'.

Andre ligheder mellem dansk og andre sprog skyldes, at dansk er i familie med alle de sprog, der tilhører *den indoeuropæiske sprogæt*. Det skal forstås sådan, at dansk stammer fra sproget *indoeuropæisk*, der blev talt for 5000-6000 år siden. Sprog ændrer sig konstant. Du taler anderledes end dine forældre og dine bedsteforældre. Og efterhånden som de mennesker, der talte indoeuropæisk, bredte sig ud over det meste af Europa, blev indoeuropæisk til mange forskellige sprog, der ændrede sig i hver sin retning. Derfor er fx dansk, spansk, engelsk, norsk, italiensk, russisk, fransk og tysk i virkeligheden i familie med hinanden, idet de deler de samme forfædre. Det kan man fx se på et ord som *mor*, der på disse sprog i dag hedder: *mor*, *madre*, *mother*, *mor*, *madre*, *мать*, *mère* og *mutter*. De har alle sammen noget tilfælles, men nogle ligner hinanden mere end andre, og deraf kan man se, at nogle sprog altså er tættere i familie end andre.

Transparente ord

I det dansk, vi taler og skriver i dag, findes der mange ord, der stammer fra latin på den ene eller den anden måde. Nogle gange har ordenes udseende eller betydning ændret sig så meget, at vi ikke kan genkende deres udseende eller betydning på latin, men i mange tilfælde kan vi. Det betyder, at vi ved at kunne dansk, engelsk og andre sprog i forvejen kan en helt masse latin. Sætter vi os derfor og læser en latinsk tekst, kan vi altså forstå nogle af ordene helt uden at slå op i en ordbog eller se i en grammatik.

Sådanne ord, der ligner eller har omtrent samme betydning, kalder man *transparente ord*. Kan du genkende nogle af de *transparente ord* i nedenstående latinske tekst?

EXPERIMENTA

CIRCA EFFECTUM

CONFLICTUS ELECTRICI IN ACUM MAGNETICAM.

Prima experimenta circa rem, quam illustrare aggredior, in scholis de Electricitate, Galvanismo et Magnetismo proxime-superiori hieme a me habitis instituta sunt. **Hic**

Præfikser og suffikser

Der er mange danske ord, der stammer fra latin, og et godt trick til at genkende mange af dem er at kende nogle af de latinske *præfikser* og *suffikser*. Præfikser (forled) og suffikser (efterled) er led, som man føjer til et ord enten *før* ordet eller *efter* ordet.

Her er en liste over de nogle af de mest hyppige præfikser og suffikser på dansk.

Præfikserne ligner *præpositionerne* meget i deres udseende, men som I kan se, er de ikke altid helt nemme at genkende. Når præfikset føjes til et ord, ændrer det sig ofte og kan derfor se lidt anderledes ud. Præfiksernes betydning er også grundlæggende det samme som præpositionernes, men ofte er betydningen så abstrakt, at man ikke af sig selv kan regne ud, hvorfor netop det præfiks er brugt.

Præfikser		
	Alternativt udseende	Grundlæggende betydning
ab-	a-, abs-	<i>fra, af</i>
ad-	ass-, att-, acc-, aff-, agg-, akk-, all-, ann, arr-, asp-, ast-	<i>til</i>
con-	med <i>k</i> - com-, coll-, corr-, co-	<i>med, sammen</i>
de-		<i>fra, af</i>
ex-	eks-, eff-, e-	<i>ud af, fra</i>
in-	il-, im-, ir-	<i>i, ind i, u-</i>
pro-		<i>for</i>
præ-		<i>for, forud</i>
re-	red-	<i>igen, tilbage</i>
sub-	suff-, sugg-, supp-, surr-, succ-,	<i>under</i>

For suffiksernes vedkommende er betydningen endnu mere abstrakt. Det vigtigste at være opmærksom på er derfor, at man bruger suffikserne som efterled til et ord, når man vil gøre det til et substantiv, et adjektiv eller et verbum, altså en bestemt ordklasse. Fx bliver det latinske verbum *trahere* (at trække) til substantivet *trak-tor* (en der trækker). Suffikserne ændrer ikke udseende i

samme grad som præfikserne, men *traktor* i formen *traktør/traktørsted*. Når det er med *ø*, er det et låneord fra fransk, her om en sommeråben restaurant/bar.

Suffikser		
	Alternativt udseende	Grundlæggende betydning
-tion	-sion	Substantiv
-al	-el	Adjektiv
-tor	-tør	Substantiv
-ence	-ance	Substantiv
-ficere		Verbum
-ium		Substantiv
-ens	-ans	Substantiv

De indoeuropæiske sprog

Det indoeuropæiske sprog har dansk og mange andre sprog som efterkommere. De er altså en del af en stor slægt, hvad man kalder for en *sprogæt*. Inden for denne *sprogæt* kan man dele sprogene i *sprogfamilier*. På figuren nedenfor er der fremhævet fire af de store indoeuropæiske *sprogfamilier*: slavisk, romansk, germansk og keltisk. Sprogene inden for hver af disse *sprogfamilier* er tættere i familie med hinanden end med sprogene i en anden familie, men som I ved, er der også inden for hver familie nogle sprog, der er tættere på hinanden end andre. Dansk minder eksempelvis mere om svensk og norsk end om engelsk eller hollandsk.

Når en *sprogfamilie* har skilt sig ud som sin egen, betyder det, at der er sket sproglige udviklinger, der ikke er sket i andre *sprogfamilier*. Et eksempel på en generel forskel mellem de germanske sprog og de romanske sprog er det, man kalder *den germanske lydforskydningen*. Her gælder det fx, at nogle af de ord, der på romanske sprog stadig begynder med *p*-, *g*-, *d*- og *c*, på de germanske sprog har ændret sig til at begynde med *f*-, *g*- og *d*-. Hvis vi sammenligner et par ord, kan vi se forskellen. *Far* på dansk begynder også med en *f*-lyd på de germanske sprog engelsk (*father*) og tysk (*Vater*), men på de romanske sprog hedder det på latin *pater* og på spansk *padre*. Det latinske ord *genu* er blevet til *knæ* på dansk, og på *tand* (dansk), *tooth* (engelsk) hedder *dens* (latin) og *dent* (fransk). *Horn* (dansk/engelsk) hedder *cornu* på latin, som I måske kender fra det italienske *cornetto*.

Sprogtræ

Man kan opstille de indoeuropæiske sprog i et sprogtræ for let at kunne overskue, hvilke der er i familie med hinanden. Længst til højre ses de moderne sprog grupperet efter de fire familier i boksene. Inden for familien stammer de altså fra et ældre sprog. Dansk og tysk stammer begge fra oldgermansk, mens alle de romanske sprog stammer fra latin. Oldgræsk er til gengæld helt alene om at være stamfader til nygræsk.

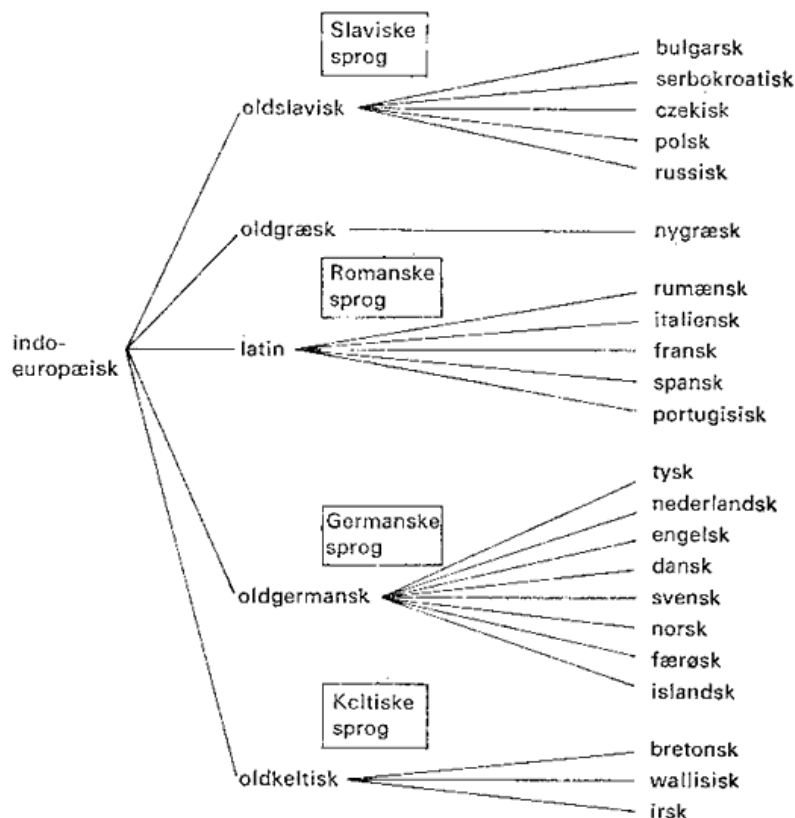

Fig. 1. Oversigt over de vigtigste europæiske sprogs slægtskab.

Latinsk tekst – transparente ord:

I dansk, engelsk og de romanske sprog er der mange ord, der stammer fra latin. Se, om du kan læse den latinske tekst helt uden ordforklaringer. I tekststykket møder du nogle skuespillere, der skal spille en tragedie om *Pyramus og Thisbe*, der elskede hinanden, men tragisk nok begge begik selvmord.

Roma in Italia est. Theatrum in Roma est. Actor est in theatro. Actor est Marcus. Marcus in scaena est. Spectatores in theatro sedent. Julia et Gajus spectatores sunt. Spectatores Marcum vident. Marcus est Pyramus. Alter actor est Marcellus. Marcellus est Thisba. Actores personas habent. Spectatores tragoediam de Pyramo et Thisba vident. Actores famosi sunt.

Øvelser:

1) Præfikser og suffikser:

Vælg 3 præfikser og 3 suffikser fra listen ovenfor og prøv at finde 1-2 danske ord, hvor hver af disse præfikser eller suffikser indgår.

Romerne taler græsk

Græsk og det græske alfabet stod øverst på skoleskemaet, når en rig ung romer startede i skole. Græsk var romernes fremmedsprog nr. 1, og de lærte ofte at skrive græsk, før de lærte at skrive latin. Før man kan læse og skrive, må man dog lære alfabetet, så derfor begynder vi med det græske alfabet, som ser lidt anderledes ud end det latinske, som vi bruger til at skrive dansk med.

Det var også grækernes alfabet, der gav inspiration til det latinske alfabet. Er der mon nogen af de græske bogstaver, der ligner vores?

A	α	alfa	A	N	ν	ny	N
B	β	beta	B	Ξ	ξ	ksi	X
Γ	γ	gamma	G	Ο	ο	o-mikron	O
Δ	δ	delta	D	Π	π	pi	P
E	ε	epsilon	E	Ρ	ρ	ro	R
Z	ζ	zeta	Z	Σ	σς	sigma	S
H	η	eta	Ē, Æ	T	τ	tau	T
Θ	θ	theta	TH	Υ	υ	ypsilon	Y
I	ι	iota	I	Φ	φ	phi	F
K	κ	kappa	K	X	χ	chi	KH
Λ	λ	lambda	L	Ψ	ψ	psi	PS
M	μ	my	M	Ω	ω	o-mega	Ō, Å

Alfabetssangen

Melodi: *Marken er mejet*

Alfa og beta og gamma og delta
Se, det er jo starten på det græske alfabet.
Epsilon, zeta og eta og theta.
Iota, kappa, lambda, my
- det går jo ganske let.

Ny, ksi, omikron,
pi, rho, sigma, tau,
ypsilon og fi og khi
og psi og ómega.

Øvelser:

1) Transparente ord: græsk og latin i dansk

Blandt andet fordi græsk var romernes 1. fremmedsprog, har der sneget sig mange græske ord ind i latin og dermed også i dansk, og når man danner nye "internationale" ord, der skal bruges over hele verden, vælger man ofte latinske eller græske ord eller en kombination af disse. Det skyldes, at både græsk og i særdeleshed latin har fungeret som videnskabssprog.

Se, om du kan regne ud, hvad ordene betyder:

a) φωνή (phone) betyder 'lyd, stemme'. Hvad betyder så?:

Vibra-fon	
Mikro-fon	
Mega-fon	
Mobil-tele-fon	

b) βίος (bios) betyder 'liv'. Hvad betyder så?:

Bio-grafi	
Bio-spand	
Bio-diversitet	
Bio-bank	

c) φίλος (philos) betyder 'ven, elsker'. Hvad betyder så?:

Filo-sofi	
Fil-antrop	
Fil-harmonisk	
Biblio-fil	

2) Kan du læse græsk?

Brug alfabetet ovenfor.

Græsk	Transkription med latinske (danske) bogstaver
καῖσαρ	
ἱστορία	
σχολή	
γυμνάσιον	
μουσικός	
βιβλιοθήκη	
δημοκρατία	
φυσικός	
γεωγραφία	
γεωμετρία	
ψυχολογία	

3) Skriv dit navn på græsk.

Brug alfabetet ovenfor.

Kapitel 2 Troja og grækerne

I den græsk-romerske oldtid anså man Den Trojanske Krig for den mest storslåede krig nogensinde. Krigen blev udkæmpet ved byen Troja i Lilleasien (det nuværende Tyrkiet) og blev ifølge antikke historikere afsluttet i 1183 f.v.t., men det er uvist, i hvor høj grad de mange fortællinger om krigen afspejler en historisk sandhed. I krigen kæmpede en stor samlet invasionshær af grækere mod trojanerne, der forsvarede deres by, men på begge sider blandede også guderne sig, og blandt de kæmpende grækere og trojanere var der flere børn af guder: den største af de græske helte var Achilles, søn af havgudinden Thetis og på den trojanske side kæmpede blandt andre også Æneas, som var søn af kærlighedsgudinden Venus.

Grækernes forsøg på at indtage Troja varede ifølge myten ti år, og det lykkedes i sidste ende kun ved hjælp af et trick, som den snedigste af de græske helte, Odysseus, fandt på: grækerne byggede en stor hest af træ, hvori en gruppe soldater skjulte sig. Derpå trak den resterende hær sig væk, så det så ud som, at de var taget hjem. Trojanerne opfattede da hesten som en gave, trak den ind i byen, fejrede intetanende sejren og krigens afslutning, men om natten sneg de græske soldater sig ud, åbnede byens porte og så kunne grækerne indtage og hærge Troja.

Den officielle årsag til krigsudbruddet var, at trojaneren Paris havde forført og bortført 'den skønne Helene', der ikke alene blev opfattet som verdens smukkeste kvinde, men som også var gift med Menelaos, kongen i den græske bystat Sparta. Menelaos var bror til Agamemnon, der var konge i en anden græsk bystat, Mykene. De to brødre samlede en enorm græsk koalitionshær for at hente Helene hjem. Ud over denne officielle årsag til krigen, kan man måske med rette mistænke Agamemnon for at have haft sine egne magtpolitiske grunde til at invadere Troja – på samme måde som det har været tilfældet med mange andre krigsudbrud i historiens løb.

Den trojanske krig er især kendt fra de to homeriske digte *Iliaden* og *Odysseen*, som i hele den græsk-romerske oldtid spillede en meget væsentlig rolle for både grækerne og romernes kulturelle og historiske selvforståelse. Deres indflydelse og massive udbredelse i hele den græsk-romerske verden kan sammenlignes med Bibelens i senere europæisk litteratur, åndsliv og skolevæsen: alle kendte de to værker og heltene i dem, blandet andet fordi de var obligatorisk indhold i al uddannelse – og det er de faktisk stadig på danske gymnasier i faget oldtidskundskab.

De to homeriske digte *Iliaden* og *Odysseen* blev oprindeligt fortalt mundtligt som en slags folkeeventyr, og er så omkring år 500 f.v.t. blevet skrevet ned på græsk nogenlunde i den form, hvori vi kan læse dem i dag.

Bellum troianum

In Graecia multae urbes sunt: Athena, Mycena, Sparta. Menelaus in Sparta regit, Agamemnon in Mycena regit. Reges et fratres sunt. Fratres uxores habent: Helenam et Klytaimnestram. Sorores sunt. Helena regina in Sparta est. Bella et amabilis est. Paris et Hector ad Spartam navigant. Paris Helenam videt et amat. In navigio Helenam celat.

- 5 Fratres et Helena nunc ad Trojam navigant. Helenam abducunt! Menelaus furiosus est! Exclamat: "Ubi es, Helena, uxor mea?". Petit auxilium in Mycena. Agamemnon dicit: "Paramus magnam classem et navigamus ad Trojam." In classe graeca multi reges sunt: Odysseus, Achilleus, Ajax, Menelaus et Agamemnon. Agamemnon rector est, Odysseus callidus est et Achilleus fortissimus est. Bellum troianum nunc incipit.

Måske I undrer jer?

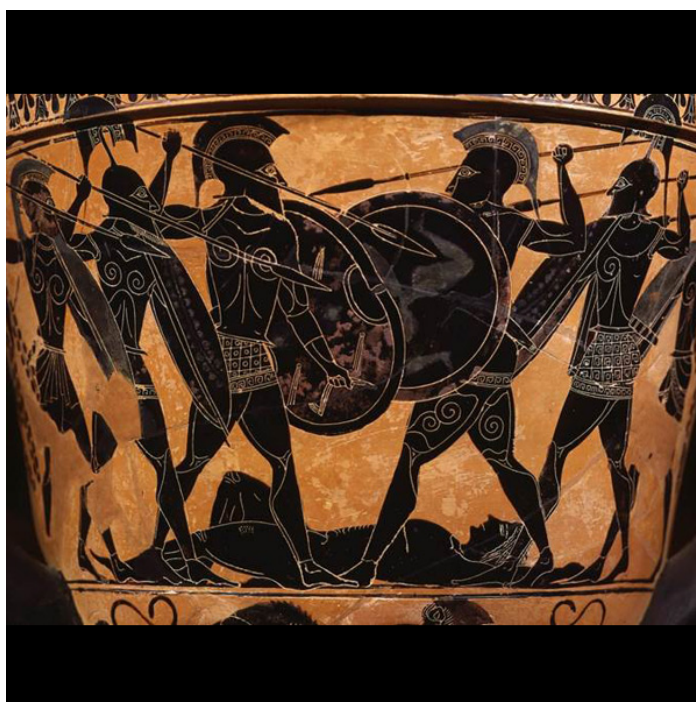
Er det mon en fejl, når der i den danske introtekst står *Menelaos* med -os, mens der i den latinske står *Menelaus* med -us, når det er den samme person der omtales? Det er det ikke. Forskellen skyldes, at den latinske tekst bruger den latinske form af mandens navn, mens den danske tekst benytter den græske form. Den græske os-endelse bliver på latin til -us. Romerne bøjer altså – i nogle tilfælde – de græske ord og navne efter reglerne på deres eget sprog, lidt ligesom når vi siger og skriver *gymnasiet*, selvom der egentligt er tale om et oprindeligt græsk (gymnasion) og siden latinsk ord (gymnasium) med endelsen -um i *gymnasium*. I tilfældet *Menelaos* er der imidlertid tradition for på dansk at bruge den græske endelse -os.

Gloseliste

Abduco, vb3: *bortfører*
 Achilles, m2: *Achilleus* (navn, se intro)
 Ad, præp. + akk.: *til*
 Ajax, m3: *Ajax* (navn)
 Amabilis [amabil-], adj. 3: *indtagende*
 Amo, vb1: *elsker*
 Agamemnon, m3: *Agamemnon* (navn, se intro)
 Asia, f1: (Lille) *Asien*
 Athena, f1: *Athen, by(stat) i Grækenland*
 Auxilium, m2: *hjælp*
 Bellum, n2: *krig*
 Bellus, adj. 1/2: *smuk*
 Callidus, adj. 1/2: *klog, snedig*
 Celo, vb1: *skjuler*
 Classis [class-], f3: *flåde*
 Dico, vb3: *siger*
 Duo, talord: *to*
 Et, konj.: *og*
 Exclamo, vb1: *råber højt*
 Furiosus, adj. 1/2: *rasende*
 Filius, m2: *søn*

Fortis [fort-], adj. 3: *stærk*
 Fortissimus, adj. 1/2 (superlativ af fortis): *stærkest*
 Frater [fratr-], m3: *bror*
 Graecia, f1: *Grækenland*
 Graecus, adj. 1/2: *græsk*
 Habeo, vb2: *har*
 Habito, vb1: *bebor*
 Hector [Hector-], m3: *Hektor* (navn)
 Helena, f1: *Helena* (navn)
 In, præp. + abl.: *i*
 Incipio, vb3: *begynder*
 Klytaimnestra, f1: *Klytaimnestra* (navn)
 Magnus, adj. 1/2: *stor*
 Menelaus, m2: *Menelaos* (navn, se intro)
 Meus, adj. 1/2: *min*
 Mycena, f1: *Mykene, by(stat) i Grækenland*
 Multus, adj. 1/2: *mange*
 Navigo, vb1: *sejler*
 Navigium, n2: *skib*
 Non, adv.: *ikke*

Nunc, adv.: *nu*
 Odysseus, m2: *Odysseus* (navn, se intro)
 Paris [Parid-], m3: *Paris*
 Paro, vb1: *samlar (om en hær)*
 Peto, vb3: *søger*
 Priamus, m2: *Priamus* (navn)
 Regina, f1: *dronning*
 Rector [rector-], m3: *leder, styrmand*
 Rego, vb3: *leder, styrer*
 Rex [reg-], m3: *konge*
 Sed, konj.: *men*
 Soror [soror-], f3: *søster*
 Sparta, f1: *Sparta, by(stat) i Grækenland*
 Troja, f1: *Troja, by(stat) i Lilleasien*
 Trojanus, adj. 1/2: *trojansk*
 Ubi, adv.: *hvor*
 Urbs [urb-], f3: *by*
 Uxor [uxor-], f3: *hustru*
 Video, vb2: *ser*

Grammatik: verbernes bøjning i person og tal

Verber er det vi på dansk kalder udsagnsord. På latin bøjes verber i person og tal: 1., 2. og 3. person ental og 1., 2. og 3. person flertal. Ental kalder vi for singularis (sg.) og flertal for pluralis (pl.). Dette betyder, at verbet ændrer endelse alt efter om det f.eks. er et 'han' (3. pers. sg.) eller et 'de' (3. pers. pl.), der gør noget i sætningen. Det er det samme på tysk, fransk, spansk og til dels også på engelsk (fx "he eats, they eat").

Hvis et verbum er personbøjet, kalder vi det for et finit verbum, og så kan det være verballed i sætningen. Verballedet er 'handlingsordet' fx 'Brutus *dræber* Cæsar'. Der findes også verbalformer, som ikke har en personendelse som fx infinitiv (navneform). Disse kalder vi samlet set for infinitte verbalformer, og de kan *ikke* være verballed, men dem hører I mere om senere.

For at oversætte korrekt både fra latin til dansk og omvendt er man nødt til at være opmærksom på verballedets personendelse, dels fordi det afslører, hvad der er verballed i sætningen, og dels fordi det også afslører, hvad for et slags subjekt man skal lede efter: hvis der på latin står "te amat Julia" afslører allerede endelsen på verbet (amat), at subjektet er 3. person ental og altså noget man kan erstatte med han/hun/den/det. Derfor kan subjektet ikke være *te*, som betyder "dig", men derimod godt *Julia*, der er et navn, som vi kan erstatte med 'hun'. Når man oversætter til latin er man nødt til at vide, hvad subjekter er, før man oversætter verbet – ellers ved man ikke, hvilken endelse det skal have.

Person og tal	Pronomen (stedord)	Amare (1) <i>at elske</i>	Habere (2) <i>at have</i>	Scribere (3) <i>at skrive</i>	Audire (4) <i>at høre</i>	Esse (uregel.) <i>at være</i>
1. p. sg (jeg)	Ego	am o	habe o	scrib o	audi o	sum
2. p. sg. (du)	Tu	am as	habe s	scrib is	audi s	es
3. p. sg. (han/hun/den /det)	Ille/illa/illud	am at	habe t	scrib it	audi t	est
1. p. pl (vi)	Nos	am amus	habe mus	scrib imus	audi mus	sumus
2. p. pl (I)	Vos	am atis	habe tis	scrib itis	audi tis	estis
3. p. pl (de)	Illi/ illae/ illa	am ant	habe nt	scrib unt	audi unt	sunt

Kasus – det vigtigste princip på latin

Det vigtigste man skal lære, når man starter på at arbejde med latin er, hvad kasus er, for det er et sprogligt system, som er helt grundlæggende for at kunne forstå latin. Latin er i modsætning til dansk, men i lighed med bl.a. tysk, et kasussprog. Det betyder, at alle nominer (substantiver og adjektiver m.fl.) bøjes alt efter, hvilket led de er i en sætning.

Hvis et ord skal være subjekt (grundled), skal det stå i den kasus, der hedder nominativ, og hvis det skal være direkte objekt (genstandsled), skal det stå i den kasus, der hedder akkusativ.

Når man siger, at dansk ikke er et kasussprog, er det faktisk ikke helt korrekt, for vi har enkelte steder i vores sprog stadig kasus, og det er i de personlige pronomener. Her bøjer vi ordene alt efter hvilket led de er i sætningen: *han* og *ham* er samme ord i to forskellige former, men vi bruger

det første, hvis det skal være subjekt og det andet hvis det skal være direkte objekt. Det samme gælder for *jeg/mig, hun/hende, vi/os* osv.

Øvelse: forklar med brug af de grammatiske begreber fra teksten ovenfor, hvorfor følgende sætninger er forkerte og ret dem så de er korrekte:

- a) Paris elsker hun der Helena
- b) Menelaos hader han der Paris
- c) Ham samler sammen med sin bror en stor flåde
- d) Min ven og mig tager på floor.

Gloselister – og hvordan man bruger dem

I arbejdet med latinske tekster kan man ikke undvære gloser og gloselister, og meget bliver nemmere, hvis man lærer at bruge dem på en god måde. Dette træner de følgende øvelser.

Vigtig viden: opslagsformerne i gloselister

Opslagsformen er den form, som et ord anføres i, når man slår det op i en ordbog eller en gloseliste. På dansk er opslagsformen for substantiver ubestemt ental (fx *bog*), for verber er det infinitiv (fx *at læse*). Det er vigtigt at have styr på opslagsformen bl.a. fordi det er tidsbesparende, når man skal oversætte. På latin er opslagsformerne følgende:

Substantiver: nominativ singularis.

Verber: 1. person singularis

Adjektiver: nominativ singularis i maskulinum

Gloselister er alfabetiske og giver oplysninger om et ords betydning, men også om køn (ved substantiver), bøjning og ordklasse. For at spare plads bruger man i gloselisterne en række forkortelser.

Når der ud for *Asia* står f1 betyder det, at ordet *Asia* er femininum og følger substantivernes 1. bøjning. Hvordan man så bøjer ordet, kan man se i bøjningsskemaet.

Øvelser

1. Hvis *Asia* f1 betyder at *Asia* er femininum, hvilket køn og bøjning er så følgende substantiver: *Bellum, Soror, Rector, Priamus*? Brug gloselisten på s. 9.
2. Bøj ordene fra øvelse 1 (inkl. *Asia*) i akkusativ både ental og flertal.
3. Nogle af substantiverne i 3. bøjning har en ordstamme, som man ikke kan se i nominativ singularis, og den er i så fald anført i parentes efter ordet i gloselisten, sådan som det er tilfældet her: *frater* (fratr-), m3: *bror*. I de tilfælde skal man bruge ordstammen i parentes til at bøje ordet. Hvordan ser *frater, rex og Paris* ud i akkusativ singularis og pluralis?

Gloselisten anfører nogle steder eksplicit, hvad ordklassen af ordet er (fx ved adverbier, hvor der efter ordet står *adv.*), andre steder skal man bruge betydningen af det danske ord til at gennemskue det: hvis et ord fx betyder *stol*, som er et substantiv på dansk, er det også et substantiv på latin.

Øvelser

4. Hvilken ordklasse er alle ordene i øvelse 1-3, og hvordan kan man se det?
5. Find i gloselisten minimum ét eksempel på hver af de følgende ordklasser:
præposition, adverbium, konjunktion, verbum, adjektiv.
6. Forklar vha. oplysningerne i gloselisten forskellen på de to ord *rego* og *rector*.

Grammatik – subjekt, subjektsprædikat, direkte objekt og adjektiver

Subjekt (står i nominativ) – fx 'Eleven læser bogen'

Subjektet (grundled) er den eller det, som gør eller er noget i sætningen (vi spørger *hvem* løber, *hvem* læser osv.). Subjektet vil for det meste være et substantiv. Substantiver bøjer man i kasus. På latin skal subjektet altid stå i nominativ. Hvis subjektet er i flertal, skal det stå i nominativ flertal.

Implicit subjekt: Vær opmærksom på, at der på latin ikke altid er et eksplicit subjekt, da verberne i deres personendelser også kan udtrykke subjektet: *habemus* betyder i sig selv "vi har", og man behøver derfor ikke skrive "vi" eksplicit. Når subjektet ikke står i sætningen, kalder vi det for *implicit subjekt*. Omvendt betyder eksplicit, at subjektet står udtrykt i sætningen.

Ordforklaring: eksplicit og implicit

Eksplicit betyder at noget er udtryk direkte i en tekst eller sætning. Det kan bruges både som grammatisk fænomen om fx eksplicit subjekt eller mere generelt i daglig tale (fx "Han er ret eksplicit i sin kommunikation"). Eksplicit subjekt betyder, at subjektet i sætningen faktisk også står direkte udtryk i sætningen fx "Jeg er egentligt ret glad for det her".

Implicit betyder omvendt, at noget *ikke* er udtryk direkte i en tekst eller sætning. Det bruges især om det grammatiske fænomen implicit subjekt, hvor subjektet ikke står direkte formuleret i sætningen, hvilket er meget almindeligt på latin, mens det kun bruges uformelt på dansk fx "Er egentligt ret glad for det her".

Subjektsprædikat (står i nominativ) – fx 'bogen er god'

Subjektsprædikatet (omsagnsled til grundled) er ord, der siger noget om subjektet og er forbundet med det ved hjælp af et verbum som fx *er*, *hedder* eller *kaldes*. Disse verber kaldes *kopulative* verber og de kan til gengæld *aldrig* udløse et direkte objekt (genstandsled). Subjektsprædikat skal ligesom subjektet stå i nominativ. Det vigtigste og hyppigste kopulative verbum er alle former af *at være* (sum):

Dansk:	ex 1: slaven (s) er (v) flot (sp) (flot siger noget om slaven) ex 2: slavinden er flot ex 3: taleren er flot
Latin:	ex 1: servus est bellus ex 2: ancilla est bella ex 3: orator est bellus

Vigtig viden: *sum* udelukker direkte objekt

Hvis der er en form af verbet *sum* i sætningen, kan der *aldrig* være direkte objekt i samme sætning.

Adjektiver – fx 'den store bog er god'

Subjektsprædikatet vil ofte være et adjektiv. Adjektiver skal bøjes i samme køn, tal og kasus som det, det siger noget om. I eksempel 1 ovenfor er *servus* maskulinum (m2) ental og nominativ. Derfor skal adjektivet (her *bellus*) også bøjes i maskulinum og ental og nominativ. Adjektiver følger enten 1./2.-bøjning eller 3. bøjning. Hvis der i gloselisten står adj. 1/2 betyder det, at adjektiver følger 1. bøjning, hvis det lægger sig til et substantiv i femininum og 2. bøjning, hvis det lægger sig til et substantiv i maskulinum eller neutrum – også selvom substantivet eventuelt følger 3. bøjning. I eksempel 2 ovenfor er *ancilla* femininum og derfor skal adjektivet også bøjes i femininum. I eksempel 3 er subjektet *orator* 3. bøjning (m3), men adjektivet følger fortsat 2. bøjning, da *orator* er maskulinum.

Hvis der står adj. 3 i gloselisten betyder det, at adjektivet altid følger 3. bøjning, og her er maskulinum og femininum identiske.

Direkte objekt (står i akkusativ) – fx 'Eleven læser bogen'

Direkte objekt (genstandsled), forkortet DO, er det led i sætningen, som subjektet gør noget ved. DO står altid i akkusativ på latin og er oftest et substantiv.

Når man skal oversætte et direkte objekt til latin, skal man først og fremmest kigge på, hvilken bøjning ordet går efter. Det finder man ud af ved at kigge i gloserne. Der kan f.eks. stå *slave: servus, m2*. Dette m2 betyder, man skal kigge i bøjningsskemaet i kompendiet. Der skal man finde den kolonne, som hedder "m2". Efter man har afgjort, om ordet er ental eller flertal (er der en eller flere slaver?) finder man den vandrette række, hvor der står "akk" (for akkusativ) og aflæser, hvad der står der. Det er endnu en gang *endelsen* på ordet, som er det vigtige her. Det er endelsen, der skifter alt efter hvilket led ordet er i sætningen.

Øvelser

7. Find i den latinske tekst *Bellum troianum* fem ord, der står i akkusativ.
8. Find i den latinske tekst *Bellum troianum* fem ord, der står i nominativ.
9. Oversæt fra dansk til latin
 - a. Menelaos elsker skønne Helena
 - b. Skønne Helena elsker ikke Menelaos
 - c. Menelaos er ikke smuk.
 - d. Menelaos er konge
 - e. Troja er stor
 - f. Byen er stor
 - g. Hektor har en smuk bror.
 - h. Paris er smuk.

Gloser til øvelse 9

Menelaos: *Menelaus*, m2 (navn)
elsker: *amo*, vb1
skøn/smuk: *Bellus*, adj. 1/2
Helena: *Helena*, f1 (navn)
ikke: *non*, adv.
konge: *rex* [reg-], m3
Troja: *Troia* f1 (by)

stor: *magnus*, adj. 1/2
by: *urbs* [urb-], f3
Hektor: *Hector*, m3 (navn)
har: *habeo*, vb2
bror: *frater* [fratr-], m3
Paris: *Paris* [Parid-] m3 (navn)

Kasus - ental	f1	m2	n2	m3/f3	n3	m4/f4	n4	m5/f5
nominativ	-a	-us	-um	-s/-	-	-us	-u	-es
akkusativ	-am	-um	-um	-em	-	-um	-u	-em
genitiv	-ae	-i	-i	-is	-is	-us	-us	-ei
dativ	-ae	-o	-o	-i	-i	-ui	-ui	-ei
ablativ	-a	-o	-o	-e	-e	-u	-u	-e
Kasus- flertal								
nominativ	-ae	-i	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
akkusativ	-as	-os	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
genitiv	-arum	-orum	-orum	-um	-um	-uum	-uum	-erum
dativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus
ablativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus

Kapitel 3 Det nye Troja og Æneas

Ifølge romersk mytologi var en af de få, som slap ud af det brændende Troja, en mand ved navn Æneas. Han var barn af Anchises (en dødelig mand) og Venus (kærlighedsguden). Da Æneas ser byen brænde, er hans første indskydelse at blive for at forsvare sin by, men hans mor overtaler ham til at flygte. Han flygter sammen med sin gamle far, som han bærer på sin ryg, og sin lille søn, Iulus. Dette billede af de flygtende er ofte blevet brugt på romerske mønter sidenhen, da det klart viser den romerske mytologiske forbindelse til Den Trojanske Krig.

Æneas havde faktisk også en kone, Creusa, men hun dør, mens de forsøger at flygte ud af byen. Ifølge den romerske digter, Vergil, som har skrevet et langt værk om Æneas, så kommer Creusa til ham som et spøgelse og fortæller ham om hans fremtid. Det er nemlig bestemt af guderne, at han skal grundlægge et nyt Troja. Vergil beretter videre, at efter flugten fra Troja kommer Æneas og familien til Karthago, hvor Dido er dronning. Dido bliver forelsket i Æneas og vil have, at han skal blive og regere landet sammen med hende. Men guderne har jo andre planer. Guderne sender Merkur ned til Æneas med besked om, at han er nødt til at forlade Dido, fordi hans skæbne er at grundlægge et nyt Troja i Italien. Æneas, som er en meget pligtbærende mand, som altid vil gøre det rigtige overfor guderne, tager således afsted og forlader Dido.

Dido bliver rasende over at blive forladt og sværger evigt fjendskab mellem Karthago og Æneas' folk. Efter at have sværget fjendskab mod Æneas og hans efterkommere begår Dido selvmord på meget dramatisk vis: Hun bygger et kæmpe bål og brænder sig selv ihjel. Dette er altså den mytologiske baggrund for de tre puniske krige, som var krige mellem Romerriget og Karthago. Efter flere dramatiske eventyr, hvor Æneas blandt andet besøger underverdenen, kommer Æneas til Latium, hvor han bliver gift med kongedatteren Lavinia og grundlægger byen, Lavinium, som skal være Det Nye Troja. Senere grundlægger tvillingerne, Romulus og Remus, en ny by i samme område. På den måde har Rom en dobbelt grundlæggelsehistorie.

Æneas er en meget vigtig person for romerne, da han kendetegner alt det, en god romersk borger skal være: Lydig overfor guderne (og kejseren), trofast overfor sin familie og fremfor alt: Han sætter staten over sin egen lykke og er villig til at ofre alt for at gøre det rigtige. Derudover skaber han også en forbindelse mellem slaget om Troja og grækernes heltedige fortid og romerne selv. For hvis romerne i virkeligheden er trojanere, så var de jo også selv med i den trojanske krig og har krav på den berømmelse og ære, der følger med.

Denne historie blev i stor stil brugt af kejser Augustus som propaganda. Ham skal vi høre mere om senere.

"*Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.*"

(Cato den ældre)

"I øvrigt mener jeg, at Kartago bør ødelægges"

"*Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
exercete odiis, cinerique hæc mittite nostro
munera. Nullus amor populis nec foedera sunt.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor
qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.*"
(Vergils Æneide, 4. Sang vv 622-629)

"Siden skal du, mit Tyriske folk, forfølge og evigt
hade hele hans æt. Den trøst skal I bringe min aske.
Aldrig må venskab, pagt eller fred forbinde de to folk.
Rejs dig engang fra min grav, en ukendt hævner, og hjem søg
Dardanusslægts bønder med stål og hærgende brande,
snart eller sent så såre vort rige får styrke til slaget.
Kyst imod kyst og hav imod hav er min bøn og besværgning,
sværd imod sværd. Og strid for dem selv og senere slægter."
(oversat af Otto Steen Due)

Aeneas et Dido

Aeneas, filius et pater senex ex Troia ardente fugiunt et ad Carthaginem bellam navigant.

In Carthagine Dido regina est. Ad litus Aeneam accipit et ad cenam splendidam in suo domicilio invitat.

Regina saepe Aeneam visitat. Pium Aeneam amat. Dido dicit: "Te amo. Nuptias facimus!" Aeneas

5 non paratus est. Didonem amat, sed saepe de uxore mortua et Troia destructa cogitat.

Pius Aeneas longe in Carthagine cum Didone remanet.

Dei pium Aeneam et bellam Didonem spectant. Mercurium ad Aeneam mittunt. Mercurius dicit:

"Nunc bellam Didonem deseris. Fatum tuum in Italia est. Hic in Carthagine non remanes."

Aeneas non laetus est, sed officium gravissimum est. Didonem invenit et dicit: "Fatum meum in

10 Italia est. Te et bellam Carthaginem desero. Vale!"

Dido iratissima est et clamat: "Nostrum amorem fraudas. Tua proditio mea mors est. Nostri populi nunc et semper inimici sunt!" Sed Aeneas durus est. Deos et officia honorat.

Gloseliste

accipio, vb4: *modtager*
 ad, præp. + akk.: *til, hen til*
 Aeneas [Aene-], m1: *Æneas*
 amo, vb1: *elsker*
 amor, [amor-] m3: *kærlighed*
 appello, vb1: *kalder*
 ardens [ardent-], adj. 3:
brændende
 bellus, adj. 1/2: *smuk*
 Carthago [Carthagin-], f3:
Kartago
 cena, f1: *middag*
 clamo, vb1: *råber*
 cogito, vb1: *tænker*
 cum, præp. + akk: *med,*
sammen med
 de, præp. + abl.: *vedrørende, på*
 deus, m2: *gud*
 desero, vb3: *forlader*
 destructus, adj. 1/2: *ødelagt*
 dico, vb3: *siger*
 Dido [Didon-] f3: *Dido*
 domicilium, n2: *bolig, hjem*
 durus, adj. 1/2: *hård*
 et, konj.: *og*
 ex, præp. + abl.: *fra, væk fra*
 facio, vb3: *laver, "holder"*

fatum, n2: *skæbne*
 filius, m2: *søn*
 fraudo, vb1: *forråder*
 fugio, vb4: *flygter*
 gravissimus, adj. 1/2: *meget*
alvorlig
 hic, adv.: *her*
 honoro, vb1: *ærer*
 in, præp + abl: *i, på*
 inimicus, m2: *fjende*
 invenio, vb4: *finder*
 invito, vb1: *inviterer*
 iratissimus, adj. 1/2: *meget*
rasende
 Italia, f1: *Italien*
 laetus, adj. 1/2: *glad*
 litus [litor-], n3: *strand*
 longe, adv.: *længe*
 Mercurius, m2: *Merkur*
 meus, adj. 1/2: *min, mit*
 mitto, vb3: *sender*
 mors [mort-], f3: *død*
 mortuus, adj. 1/2: *død*
 navigo, vb1: *sejler*
 non, adv.: *ikke*
 noster [nostr-], adj. 1/2: *vores*
 nunc, adv.: *nu*

nuptiae, f1 [plur]: *bryllup*
 officium, n2: *pligt*
 paratus, adj. 1/2: *parat*
 pater [patr-], m3: *far*
 pius, adj. 1/2: *pligtopfyldende,*
retskaffen
 populus, m2: *folk*
 proditio [prodition-], f3:
forræderi, svigt
 regina, f1: *dronning*
 remaneo, vb2: *forbliver*
 saepe, adv.: *ofte*
 sed, konj.: *men*
 semper, adv.: *altid*
 senex [sen-], adj. 3: *gammel*
 specto, vb1: *betragter, ser på*
 splendidus, adj. 1/2: *virkeligt*
god, herlig
 suus, adj. 1/2: *sin, sit*
 te, pron. (i akk.): *dig*
 Troia, f1: *Troja*
 tuus, adj. 1/2: *din, dit*
 uxor [uxor-], f3: *kone*
 vale, udråb: *farvel*
 visito, vb1: *besøge*

Objektsprædikat

Objektsprædikat (omsagnsled til genstandsled) skal, ligesom objektet, stå i akkusativ. Forholdet mellem objekt og objektsprædikat er det samme som forholdet mellem subjekt og subjektsprædikat. Der er altså et lighedstegn mellem DO og OP – forstået på den måde, at objektsprædikatet beskriver objektet. Der *skal* være et DO før at der kan være et OP.

Nogle bestemte verber forbindes ofte med objektsprædikat. Det er verber som vælger (til) og kalder. Man skal holde udkig efter objektsprædikat, når der er nogen, der kalder nogen noget eller gør nogen/noget til nogen/noget andet.

Ex: Dansk: Dido(S) kalder(V) Julius(DO) lille(OP)
Latin: Dido appellat Iulum parvum

Adjektivernes bøjning

Adjektiver skal bøje sig efter det substantiv, som de siger noget om. Det vil sige, at de skal stå i samme køn, tal og kasus. Det vil dog ikke sige, at de nødvendigvis skal følge samme bøjning. Her skal man kigge i gloserne for at se, hvilken bøjning adjektivet går efter. Vi har før talt om adj. 1/2, men der er to forskellige adjektivbøjninger: adj. 1/2 og adj. 3.

Hvis der står adj. 1/2 betyder det, at adjektivet skal bøjes efter f1, hvis det lægger sig til et substantiv i hunkøn, m2 hvis det lægger sig til substantiv i hankøn og n2, hvis det lægger sig til et substantiv i intetkøn. - *Også* selvom substantiverne følger en anden bøjning(!). 1/2 henviser altså til 1-tallet i f1 og 2-tallet i m2 og n2.

Hvis der står adj. 3, så skal adjektivet bøjes efter m/f3, hvis det lægger sig til noget i hunkøn eller hankøn og n3, hvis det lægger sig til noget i intetkøn. Adj. 3 kan således sagtens lægge sig til substantiver der er f1, m2, f4 osv.

Eksempler

Dansk

Dronningen er ulykkelig
Dido ser det ødelagte Karthago

Julius er ikke gammel
Julius kalder sin far gammel

Latin

Regina(f1) est infelix(adj. 3)
Dido videt destructam(adj. 1/2) Carthaginem(f3)

Iulus(m2) est non senex(adj. 3)
Iulus appellat suum(adj. 1/2) patrem(m3) senem(adj. 3)

Kasusskemaet for substantiver. Nominativ- og akkusativendelserne er markeret med **fed**.

Kasus - ental	f1	m2	n2	m3/f3	n3	m4/f4	n4	m5/f5
nominativ	-a	-us	-um	-s/-	-	-us	-u	-es
akkusativ	-am	-um	-um	-em	-	-um	-u	-em
genitiv	-ae	-i	-i	-is	-is	-us	-us	-ei
dativ	-ae	-o	-o	-i	-i	-ui	-ui	-ei
ablativ	-a	-o	-o	-e	-e	-u	-u	-e
Kasus- flertal								
nominativ	-ae	-i	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
akkusativ	-as	-os	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
genitiv	-arum	-orum	-orum	-um	-um	-uum	-uum	-erum
dativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus
ablativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus

Verbernes bøjning

Latinske verber har de samme personendelser, men hvert verbum tilhører også enten 1., 2. 3. eller 4. bøjning. Det fremgår altid af gloselisten, hvilken bøjning verbet tilhører, markeret som vb1, vb2, vb3 eller vb 4. Bøjningen har betydning for, hvilken vokal der kommer ind mellem ordets stamme og dets personendelse. Vær særligt opmærksom på vb1, som bøjes med *a*, når det ikke er 1.pers.sg og vb3, hvor vokalen skifter afhængigt af person. I gloserne står verber altid opgivet i 1. pers. ental.

Her kan du se bøjningseksempler på præsens vb1, vb2, vb3 og vb4. Stamme/bindevokalen er markeret med grøn og personendelsen med rød. Verbet *at være* (latin: *esse*) kalder vi på latin for *sum*, fordi det ser sådan ud i 1. person singularis, som er opslagsformen for alle latinske verber. På de moderne sprog er opslagsformen normalt infinitiv (navneform), som i skemaet herunder er anført i den gule række. Ligesom på de fleste moderne sprog er *at være* uregelmæssigt, måske fordi det bliver brugt så ofte, og det er anført her i den sidste kolonne.

Person og tal	Pronomen (stedord)	Amare (1) <i>at elske</i>	Habere (2) <i>at have</i>	Scribere (3) <i>at skrive</i>	Audire (4) <i>at høre</i>	Esse (uregel.) <i>at være</i>
1. p. sg (jeg)	Ego	am o	hab e o	scrib o	audi o	sum
2. p. sg. (du)	Tu	am a s	hab e s	scrib i s	audi s	es
3. p. sg. (han/hun/den/det)	Ille/illa/illud	am a t	hab e t	scrib i t	audi t	est
1. p. pl (vi)	Nos	am a mus	hab e mus	scrib i mus	audi i mus	sumus
2. p. pl (I)	Vos	am a tis	hab e tis	scrib i tis	audi i tis	estis
3. p. pl (de)	Illi/ illae/illa	am a nt	hab e nt	scrib u nt	audi u nt	sunt

Øvelser:

- 1) Bøj *navigo* (vb1), *desero* (vb3), *video* (vb2) og *venio* (vb4) i alle personer og tal. Brug verbalskemaet ovenfor til hjælp.
- 2) Lav en tegneserie over tekststykket. Husk talebobler med replikker!
- 3) Oversæt disse sætninger til latin:
 - a. Æneas har en kendt mor. Moren er en vigtig gudinde. Vi kalder moren Venus.
 - b. Æneas forlader den smukke Dido og sejler til Italien.
 - c. Æneas maler sit skib rødt.
 - d. Æneas og Lavinia grundlægger en ny by.
 - e. Han kalder sin by det nye Troja.

Gloser

by: *oppidum*, n2
 Dido [Didon-], f3
 forlader: *desero*, vb3
 grundlægger: *condo*, vb3
 gudinde: *dea*, f1
 har: *habeo*, vb2
 Italien: *Italia*, f1
 kalder: *appello*, vb1
 kendt: *famosus*, adj. 1/2

Lavinia, f1
 maler: *pingo*, vb3
 mor: *mater* [matr-], f3
 ny: *novus*, adj. 1/2
 og: *et*, conj.
 rød: *rufus*, adj. 1/2
 sejler: *navigo*, vb1
 sin/sit: *suus*, adj. 1/2
 skib: *navis* [nav-], f3

smuk: *bellus*, adj. 1/2
 til: *ad*, præp. + akk.
 Troja: *Troia*, f1
 Venus [Vener-], f3
 vigtig: *amplus*, adj. 1/2
 Æneas: *Aeneas* [Aenea-], m1

(Æneas med sin gamle far på ryggen og sønnen, Julius, ved hånden, romersk mønt fra ca. 161 e.v.t.)

Kapitel 4 Romulus og Remus

Rom har på en måde to grundlæggelsesmyter, sådan som I har kunnet læse i kapitel 3: først grundlægger den trojanske helt Æneas en by i Italien, der skal være en erstatning for Troja, og senere hen grundlægger en af Æneas' efterkommere, Romulus, selve Rom. Det sker ifølge de romerske historieskrivere den 21. april i 753 f.v.t. og dette årstal er fikspunktet den romerske tidsregning på samme måde som Jesus af Nazareths fødsel er fikspunktet i vores tidsregning: år 747 efter byens grundlæggelse (på latin: *ab urbe condita*) er således den romerske betegnelse for det år vi kalder år 6 f.v.t. – og år 2024 er år 2777 *ab urbe condita*.

Den trojanske helt Æneas grundlægger i Italien byen Lavinium sammen med sin søn Julius. Senere hen bliver Numitor, der er efterkommer af Æneas, konge i Lavinium, men han bliver fordrevet af sin misundelige bror Amulius, der dræber Numitors sønner og tvinger hans eneste datter Rhea Silvia til at leve i cølibat som præstinde i Vesta-templet. Krigsguden Mars forelsker sig imidlertid i hende, og hun føder tvillingerne Romulus og Remus. Amulius forsøger at dræbe tvillingerne ved at sætte dem ud i floden Tiberen, men de skyller i land lige neden for en af de syv høje, der omkranser det fremtidige Rom: Palatinerhøjen. En hunulv ammer dem, og senere bliver de fundet af en hyrde og bragt hjem til dennes kone. Da de er blevet unge mænd, beslutter de at grundlægge en by, men de kommer op at skændes om, hvis det skal være, og i vrede slår Romulus sin bror ihjel. Således kommer byen til at hedde *Roma*, efter bygrundlæggeren Romulus, og ikke *Rema* efter Remus. Traditionen siger, at byen blev grundlagt den 21. april 753 f.v.t., der stadig i dag fejres som byens Roms fødselsdag. 700 år efter Romulus brugte den romerske feltherre og statsmand *Gajus Julius Cæsar* dette sagn som propaganda: Han hævder, at han nedstammer fra Æneas' søn Julius, deraf slægtsnavnet Julius. Da Julius er sønnesøn af Venus, og Romulus er søn af Mars, er slægten altså dobbelt guddommelig.

T.v.: Skulptur af Romulus og Remus, der dier ulvinden (De Capitolske Museer i Rom). Ulvinden er en bronzeskulptur fra 5. årh. f.v.t. Tvillingerne blev tilføjet i slutningen af 1400-tallet for at illustrere myten om Roms grundlæggelse. T.h.: Logoet fra fodboldklubben Roma.

Romulus et Remus

Rhea Silvia duos filios cum Marte habet: Romulum et Remum. Gemini sunt. Amulius rex tamen filios invidia timet. Geminos ad fluvium vehiculo portat et mittit ad undas. Fluvius Romulum et Remum ex morte servat et ad terram portat. Lupa geminos audit. Ad fluvium venit et geminos lacte nutrit. Post multos annos Romulus et Remus juvenes sunt et dicunt:

5 “Nos novam urbem amicitia condimus”. Quoniam gemini sunt, nullum discrimen in aetate est, et Romulus dicit: “Quis fundator in urbe est?”. Dissentiunt et subito Romulus ira Remum occidit. Nunc Romulus solus rex in urbe est et primus rex in Roma est. Ita regem primum in Roma Romulum appellamus, primum caesarem Augustum.

Gloseliste

ab/a, præp. + abl.: *fra*
 ad, præp. + akk.: *til, hen til*
 aetas [aetat-], f3: *alder*
 amicitia, f1: *venskab*
 Amulius, m2: *Amulius* (navn)
 annus, m2: *år*
 appello, vb1: *kalder*
 Augustus, m2: *Augustus*
 (navn, kejser fra 27 f.v.t. til 14 e.v.t.)
 audio, vb4: *hører*
 Aventinum, n2: *Aventin* (en af Roms syv høje)
 Caesar [caesar-], m3: *kejser*
 (titlen er afledt af personnavnet Gajus Julius Cæsar, som var adoptivfar til Roms første kejser)
 condo, vb3: *anlægger, grundlægger*
 cum, præp. + abl.: *med*
 dico, vb3: *siger*
 discrimen [discrimin-], n3: *afstand, forskel*
 dissentio, vb4: *er uenig*
 do, vb1: *giver*
 duus, adj. 1/2: *to, 2*
 et, konj.: *og*
 ex, præp. + abl.: *fra*
 filius, m2: *søn*
 fluvius, m2: *flod*

frater, [fratr-] m3: *bror*
 fundator [fundator-], m3: *grundlægger*
 gaudeo, vb2: *er glad, glæder mig*
 gemini, m2 (plur.): *tvillinger*
 habeo, vb2: *har*
 in, præp. + akk.: *til; + abl.: i, på*
 invidia, f1: *misundelse*
 ira, f1: *vrede*
 ita, adv.: *således*
 juvenis [juven-], m3: *ung mand*
 lac [lact-] n3: *mælk*
 lupa f1: *ulvinde*
 Mars [Mart-], m3: *Mars* (navn, krigsguden)
 mater [matr-] f3: *mor*
 mitto, vb3: *smider, kaster*
 mons [mont-], m3: *bjerg, høj*
 mors [mort-] f3: *død*
 multus, adj. 1/2: *mange*
 nomen [nomin-], n3: *navn*
 nos, pron.: *vi*
 novus, adj. 1/2: *ny*
 nullus, adj. 1/2: *ingen*
 nunc, adv.: *nu*
 nutrio, vb4: *ernærer, ammer*
 occido, vb3: *dræber*
 Palatium, n2: *Palatin* (en af de syv høje i Rom)
 pater, [patr-] m3: *far*

porto, vb1: *bærer*
 post, præp. + akk.: *efter*
 primus, adj. 1/2: *den første*
 quis, spørgende pron.: *hvem*
 quoniam, konj.: *fordi*
 Remus, m2: *Remus* (navn)
 rex [reg-] m3: *konge*
 Rhea Silvia, f1: *Rhea Silvia* (navn)
 Roma, f1: *Rom* (navn)
 Romulus, m2: *Romulus* (navn)
 Romulus Augustulus 2m: *Romulus Augustulus* (navn, Roms sidste kejser 475-476 e.v.t.)
 servo, vb1: *redder*
 solus, adj. 1/2: *alene, eneste, den eneste*
 subito, adv.: *pludselig*
 suus, adj. 1/2: *sin*
 tamen, adv.: *dog*
 terra, f1: *land, jord*
 timeo, vb2: *frygter*
 unda, f1: *bølge, vand*
 ultimus, adj. 1/2: *sidste*
 urbs [urb-], f3: *by*
 vehiculum, n2: *vogn*
 venio, vb4: *kommer*

Grammatik: Præpositionsforbindelser

En præpositionsforbindelse kaldes på dansk en forholdsordsforbindelse. Det hedder en forbindelse, fordi det er en sammensætning af minimum to ord: en præposition (forhødsord) og et ord, som præpositionen styrer (styrelsen). Eksempel: "på papir". *På* er en præposition og *papir* er dets styrelse. En præpositionsforbindelse kan sagtens bestå af flere ord, hvis der fx står *På hvidt papir* eller *På bogens papir*.

I en syntaktisk analyse er præpositionsforbindelser (alle ord i dem) altid adverbialled.

Præpositioner styrer på latin (ligesom på tysk) en bestemt kasus, hvilket vil sige, at styrelsen (fx *papir* i eksemplet ovenfor) skal stå i den kasus, som præpositionen styrer. Nogle præpositioner styrer akkusativ, andre styrer ablativ. Det står altid i gloselsten, hvilken kasus præpositionen styrer.

Eksempel på en præposition, der styrer ablativ

Cum, præp. + ablativ: med. Cum er en præposition, som styrer et ord i ablativ. Cum betyder *med*. Eksempel på et latinsk udtryk: *cum Romulo* = *med Romulus* (Romulus er bøjet i ablativ).

Eksempel på en præposition, der styrer akkusativ

Ad, præp. + akkusativ.: til. Ad er en præposition, som styrer et ord i akkusativ, og det betyder *til*. Eksempel på latinsk sætning: *ad Romulum* = *Til Romulus* (Romulus er bøjet i akkusativ).

Grammatik: ablativ

Ord der står i ablativ, er altid adverbialle led, men ikke alle adverbialle led er ablativ. Det skyldes, at bl.a. adverbier (fx *dengang*) og præpositionsforbindelser (fx *til stranden*!) også er adverbialle led. Adverbier kan slet ikke bøjes i kasus, mens præpositionsforbindelser kun nogle gange indeholder et ord i ablativ, og selve præpositionen (fx ordet *med*) kan ikke bøjes, men styrer en bestemt kasus for det eller de ord, der indgår i præpositionen.

Ablativ har tre hovedfunktioner: den bruges til at betegne tid & sted, middel og fjernelse.

1. *Tid & sted* vil sige, at ablativ tit bruges til at sige noget om, *hvornår* eller *hvor* noget foregår. F.eks. i skoven, i aften, om et år osv. For det meste vil denne slags ablativer stå sammen med en præposition: *in silva* = i skoven.
2. *Middel* (instrumental ablativ) vil sige, at ablativ tit bruges til at sige noget om, *med hvad* eller *på grund af* hvad noget gøres (midlet). F.eks. 'Brutus dræber Cæsar *med et sværd*', som på latin udtrykkes *Brutus Caesarem gladio occidit*, hvor ordet for sværd (gladius) er bøjet i ablativ. Denne brug af ablativ er aldrig sammen med en præposition.
3. *Fjernelse* (separativ ablativ) vil sige, at ablativ tit bruges til at sige noget om en bevægelse væk fra noget. F.eks. 'fordrevet *fra byen*'. 'Går væk *fra floden*'. Denne slags ablativ forbindes tit med præposition, men står også tit alene.

Når man skal oversætte til latin, skal man være opmærksom på, om man skal bruge en præposition til at udtrykke sætningen. Præpositioner efterfølges af enten akkusativ eller ablativ, men man kan altid se i gloselsten, hvilken af de to kasus præpositionen styrer. Enkelte præpositioner kan styre både akkusativ og ablativ og betyder i så fald to lidt forskellige ting afhængig af, hvilken kasus de styrer i de enkelte tilfælde, men også dette fremgår af gloselisterne.

Kasus -ental	f1	m2	n2	m3/f3	n3	m4/f4	n4	m5/f5
nominativ	-a	-us	-um	-s/-	-	-us	-u	-es
akkusativ	-am	-um	-um	-em	-	-um	-u	-em
genitiv	-ae	-i	-i	-is	-is	-us	-us	-ei
dativ	-ae	-o	-o	-i	-i	-ui	-ui	-ei
ablativ	-a	-o	-o	-e	-e	-u	-u	-e
Kasus- flertal								
nominativ	-ae	-i	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
akkusativ	-as	-os	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
genitiv	-arum	-orum	-orum	-um	-um	-uum	-uum	-erum
dativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus
ablativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus

Øvelser

Find og forklar ablativ

- Find i teksten ovenfor fire ord, der står i ablativ. Sørg for, at der både er eksempler på ablativer udløst af en præposition og ablativer uden en præposition.
- Find et eksempel på en instrumental ablativ og forklar, hvordan du kan se, at der er tale om en instrumental ablativ. Du må gerne bruge et af eksemplerne fra øvelsen herover.

Oversættelsesvurdering

- Marker i sætningerne herunder ablativerne og noter hvilken af de to danske sætninger, der er den korrekte oversættelse af den latinske.
 - Remum Romulus gladio occidit
(Remus 2m: *navn*; Romulus 2m: *navn*; occido, vb3: *dræber*; gladium, m2: *sværd*)
 - Remus dræber Romulus med et sværd
 - Romulus dræber Remus med et sværd
 - Amicitia condunt urbem (amicitia, f1: *venskab*; condo vb3: *grundlægger*; urbs [urb-] f3: *by*)
 - Venskab grundlægger byen
 - De grundlægger byen i venskab
 - Amulius fratrem invidia expellit (Amulius, m2: *navn*, frater, m3: *bror*; invidia, f1: *misundelse*, expello, vb3: *fordriver*)
 - Misundelse gør at Amulius fordriver broderen.
 - Amulius fordriver broderen på grund af misundelse.

Indsætningsøvelse

4. I den latinske sætninger herunder er der to tomme pladser. Disse skal udfyldes med ordet der står i parentes efter den tomme plads. I skal indsætte det i den rigtige form, så vurder ud fra sammenhæng hvilken kasus der skal bruges og om ordet skal stå i ental eller flertal.
- a. Livius historicus est. Magnum opus de Romae historia ab (præp. + ablativ: *fra*) _____ (urbs [urb-], f3: *by*) condita scribit.
Livius er historiker. Han skriver et stort værk om Roms historie fra byens grundlæggelse.
- b. Accendit lucem _____ (lux [luc-], f3: *lys*)
Hun tænder lyset med lyset

Oversættelse

5. Oversæt sætningen nedenfor til latin.

På bjerget grundlægger Romulus en by med stort mod

Gloser

på: *in*, præp. + abl.

bjerg: *mons* [mont-], m3

grundlægger: *condo*, vb3

Romulus: *Romulus*, m2

by: *Urbs* [urb-], f3

stor: *magnus*, adj. ½

mod: *animus*, m2

Kapitel 5 Det romerske kongedømme

Myten om Romulus og Remus danner begyndelsen på det romerske kongedømme, som varer i ca. 250 år. Vores viden om de syv romerske konger kommer fra den romerske historiker Livius (59 f.v.t. til 17 e.v.t.), der beskriver kongerækken mere end 500 år efter i sit værk *Ab urbe condita* (Fra byens grundlæggelse). Mange moderne historikere vurderer, at Livius beskriver romerske myter mere end historiske begivenheder, men uanset korrekthed spiller fortællingerne en stor rolle for romersk identitet og selvforståelse.

Ifølge Livius er kongerækken som følger:

Romulus er konge fra 753 til 716 f.v.t. Han starter konstruktionen af byen Rom med en vold (mur) og han leder en gruppe af unge driftige mænd. Som tiden går ønsker Romulus at ekspandere og han bortfører derfor kvinder fra byen Sabinium, så de romerske mænd kan få en hustru og dermed børn. Den næste konge i rækken er **Numa Pompilius** fra 715 til 673 f.v.t., hvis regeringsperiode danner grobund for den romerske religiøse kalender og for at indstifte særlige religiøse ordner, som Vestalinderne. Vestalinderne bestod af 6 piger (valgt i alderen fra 6 til 10), som tjente gudinden Vesta, hvis domæne er arnen (ildstedet), hjemmet og den hellige ild. Vestalinderne forblev i templet i 30 år og skulle i den tid forblive jomfruer. Numa Pompilius indstiftede også templer for de store romerske guder Mars og Jupiter. Den tredje konge **Tullius Hostillis** fra 673 – 641 f.v.t. tager det første spadestik til det romerske imperium idet han invaderer og destruerer den nærliggende by Alba Longa og deporterer byens folk til Rom. Alba Longas ledere får dog en plads i regentens senat, hvilket styrker sammenhængskraften og gør Rom til den største og vigtigste by i området. **Ancus Marcius** den fjerde konge 641 – 616 f.v.t. fortsætter ekspansionen af Rom. Han sørger for konstruktionen af både en bro over og en havneby ved udmundingen af Tiberen. Disse tilføjelser styrker Roms størrelse og velstand pga. muligheden for forsvar. **Lucius Tarquinius Priscus** 616 -579 f.v.t. følger forgængerens eksempel og reformerer Rom i forhold til hygiejne, fritid og religion. Han laver det romerske kloaksystem *Cloaca Maxima*, og væddeløbsbanen *Circus Maximus* samt endnu et tempel til den romerske gud, Jupiter. Den sjette regent **Servius Tullius** 579 - 535 f.v.t. vender sin interesse mod sociale strukturer i Rom og inddeler samfundet i et hierarki opdelt efter hver families økonomiske forhold. Den syvende og sidste konge **Lucius Tarquinius Superbus** regerer fra 535 – 509 f.v.t. Han ønsker som Tullius Hostillis at forøge Roms størrelse og indflydelse og han grundlægger flere romerske kolonier. Han er også kendt for at inddrive store skatter. Hans søn Sextus Tarquinius bruger sin magt som kongesøn til at voldtage en kvinde ved navn Lucretia. Lucretia begår efterfølgende selvmord af skam og hendes far og hans venner specielt Brutus reagerer på selvmordet ved at angribe og nedstyre kongen og derefter indsætte sig selv som de første konsuler i den nye romerske republik.

Sproglig transparens

Bøj substantivet "rex [reg-] m3: *konge*" i alle kasus og find danske ord, der må være afledt af rex-bøjningen i teksten.

Find latinske fremmedord i teksten ved at lede efter præfikser og suffikser.

Kønsforhold i Rom

Hvilken rolle spiller henholdsvis mænd og kvinder i historierne/myterne om de 7 konger?

Hvilke roller for kvinder og mænd, kan I aflæse af de nedenstående gloser?

Hvordan fremstilles mænd og kvinder i de efterfølgende billeder?

Latinske gloser der beskriver kvinder

matrona = ærbar gift kvinde og husmor i sit hus

univira = monogam (kun en mand hele livet) gift kvinde

mater = mor

femina = kvinde

mulier = en gift kvinde

ancilla = slavinde

virgo = jomfru ugift

meretrix = prostitueret

adultera meretrix = utro prostitueret tøjte

puella defututa = godt brugt pige / omgangspige

Latinske gloser der beskriver mænd

pater familias = familieoverhoved

vir = mand, ægtemand, stærk mand

pater = far

dominus = herre

caelebs = ugift mand

fornicarius = player

pauper = fattig mand

servus = slave

scurra = modenørd

Substantivernes bøjninger.

Kig på de forskellige gloser og deres endelser og overvej, hvilken bøjning og køn de er.

Romerske denarer med Numa Pompilius og Ancus Marcius

Skulpturer og malerier med romerske myter

Bortførelse af Sabinerkvinderne

Giambologna, 1579 – 1583

Bortførelsen af sabinerinderne (1962)

Sebastiano Ricci, 1700

Pablo Picasso:

Sextus Tarquinius et Lucretia

Som nævnt i introen til kapitlet var den sidste konge Lucius Tarquinius Superbus' søn Sextus Tarquinius en brutal og forkælet ung mand, som mente, at han havde krav på at få alt, hvad han ønskede sig. Uheldigvis for den dydige hustru Lucretia havde Sextus udset hende som et sådant objekt. Han holdt øje med hendes hjem, så han vidste hvornår hun var alene hjemme. da hun endelig var det, slog han til. Han skaffede sig adgang til hendes soveværelse og vækkede hende.

Sextus Tarquinius dicebat:

Sextus Tarquinius sum; ferrum in manu mea est; si strepis vocem, peris.

Lucretia clamabat:

Non volo, univira sum. Cur uxori tuae amorem non das?

Sextus jubebat:

Vel mihi succumbis vel te cum nudo servo occido.

Lucretia lacrimabat:

Furcifer! Honorem meum et dignitatem meam petis. Tibi meum corpus trado.

Da Sextus Tarquinius havde udført sit voldelige overgreb, gik han uden flere ord. Lucretia var dybt traumatiseret af overgrebet og ønskede ikke længere at leve. Hun skrev et farvelbrev til sin familie og forklarede, hvorfor hun havde besluttet at forlade de levendes verden. Lucretias far læste i sin store sorg brevet højt for sin ven Brutus.

Amicus, Brutus, cultro in manu exclamabat:

Sextus Tarquinius et sua familia reges mali sunt. Romam destruunt! Impellimus regem et filios suos.

Postquam Brutus et amici regem et familiam suam petebant, rem publicam construebant.
Brutum primum consulem faciebant.

Gloser

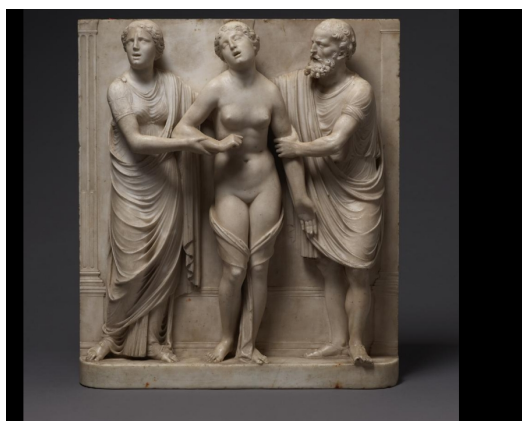
amicus, m2: *ven*
amor, m3: *kærlighed*
Brutus, m2: *Brutus*, romersk adelsmand
clamo, vb1: *råber*
construo, vb3: *danner*
consul, m3: *konsul*
corpus [corpor-] n3: *krop*
culter [cultr-], m2: *kniv*
cum, præp. + abl.: *sammen med*
cur, adv.: *hvorfor*
destruo, vb3: *ødelægger*
dico, vb3: *siger*
dignitas [dignitat-], f3: *værdighed*
do, vb1: *skal give*
et, konj.: *og*
exclamo, vb1: *udråber*
facio, vb3: *gør*
familia, f1: *familie*
ferrum, n2: *dolk*
furcifer [furcifer-], m2: *skurk*
honor, m3: *ære*
impello, vb3: *styrter, afsætter*
in, præp. + abl.: *i*
jubeo, vb2: *befaler*
lacrimo, vb1: *græder*
Lucretia, f1: *Lucretia*
malus, adj. 1/2: *ond*

manus, f4: *hånd*
meus, adj. 1/2: *min*
mihi, pron. i dativ sg.: *mig*
non, adv.: *ikke*
nudus, adj. 1/2: *nøgen*
occido, vb3: *dræber*
peto, vb3: *angriber*
postquam, konj.: *efter at*
primus, adj. 1/2: *første*
res publica, f5: *republik* (*publicus er adj. 1/2*)
rex [reg-], m3: *konge*
Roma, f1: *Rom*
servus, m2: *slave*
Sextus T., m2: *Sextus T.*
si, konj.: *hvis*
strepo, vb3: *hæver*
succumbo, vb3: *bukker under for* (+ dativ)
suus, adj. 1/2: *sin, hans eller hendes pluralis sine eller deres*
te, pron. i akk.: *dig*
tibi, pron. i dativ sg.: *dig*
trado, vb3: *overrækker*
tuus, adj. 1/2: *din*
univira, f1: *en-mands-kvinde* (*forevig tro mod en mand*)
uxor, f3: *hustru*
vel... vel, konj.: *enten ... eller*
vox [voc-], f3: *stemme*

Lucretias selvmord

Philippe Bertrand, ca. 1704

Antonio Lombardo, ca. 1508

Grammatik: Dativ

Denne kasus bruges til at angive det indirekte objekt i en sætning. På dansk konstrueres dativ med en bøjning af pronominer ham/hende/dem/os etc. eller også laves et adverbialled med præpositionen til.

Eks.: Han gav hende sin jakke (analyseres som indirekte objekt) Hun sendte stilen til sin lærer (analyseres som adverbialled)

På latin er der kun en form for indirekte objekt: man anvender udelukkende dativkasus.

På latin har substantiverne disse endelser:

Kasus -ental	f1	m2	n2	m3/f3	n3	m4/f4	n4	m5/f5
nominativ	-a	-us	-um	-s/-	-	-us	-u	-es
akkusativ	-am	-um	-um	-em	-	-um	-u	-em
genitiv	-ae	-i	-i	-is	-is	-us	-us	-ei
dativ	-ae	-o	-o	-i	-i	-ui	-ui	-ei
ablativ	-a	-o	-o	-e	-e	-u	-u	-e
Kasus- flertal								
nominativ	-ae	-i	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
akkusativ	-as	-os	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
genitiv	-arum	-orum	-orum	-um	-um	-uum	-uum	-erum
dativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus
ablativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus

Vase med vinguden Bacchus og to kvindelige tilhængere, furier (vredesgudinder), der overrækker en hare til ham.

Oversæt følgende sætninger til latin. Der er naturligvis et dativobjekt i hver sætning.

1. Furierne overrækker Bacchus en hare.
2. Bacchus giver Furierne magt.
3. Vasen viser (det) romerske folk guderne.

Bacchus: *Bacchus*, m2
 folk: *populus*, m2
 furie: *furia*, f1
 giver: *do*, vb1
 gud: *deus*, m2
 hare: *lepus* [lepor-], m3

magt: *potestas* [potestat-], f3
 overrækker: *trado*, vb3
 romersk: *romanus*, adj. 1/2
 vase: *urna*, f1
 viser: *demonstro*, vb1

Grammatik: Præteritum - den latinske datid.

Præteritum dannes på latin ved at indsætte **-ba** mellem verbets stamme og personendelserne. Derudover ændres personendelsen **-o** i 1. person singularis til **-m**.

Amo vb1: *elsker* Vb1=a-stamme. Ama + **ba** + m = *jeg elskede*

Verber i præsens

Person og tal	Vb1	Vb2	Vb3	Vb4	SUM
1. p. sg (jeg)	amo	moneo	scribo	audio	sum
2. p. sg. (du)	amas	mones	scribis	audis	es
3. p. sg. (han/hun/den/ det)	amat	monet	scribit	audit	est
1. p. pl (vi)	amamus	monemus	scribimus	audimus	sumus
2. p. pl (I)	amatis	monetis	scribitis	auditis	estis
3. p. pl (de)	amant	monent	scribunt	audiunt	sunt

Verber i præteritum

Person og tal	Vb1	Vb2	Vb3	Vb4	SUM
1. p. sg (jeg)	amabam	monebam	scribebam	audiebam	eram
2. p. sg. (du)	amabas	monebas	scribebas	audiebas	eras
3. p. sg. (han/hun/den/ det)	amabat	monebat	scribebat	audiebat	erat
1. p. pl (vi)	amabamus	monebamus	scribebamus	audiebamus	eramus
2. p. pl (I)	amabatis	monebatis	scribebatis	audiebatis	eratis
3. p. pl (de)	amabant	monebant	scribebant	audiebant	erant

Kapitel 6 Cæsar og Augustus: Republikkens fald

Efter kongedømmets fald i 509 f.v.t., som du læste om i det forrige kapitel, blev republikken (Res Publica) indført som den nye styreform i Rom. Magten blev nu fordelt på tre instanser, hvoraf den ene var de to konsuler, der blev valgt for ét år ad gangen. Konsulerne fungerede som en slags præsidenter og havde ansvar for krigsførelse. At man netop valgte to konsuler og kun for et år, skyldtes ønsket om at undgå, at én person fik for meget magt – man ønskede ikke en ny enevældig hersker.

Derudover oprettede man Senatet, en rådgivende forsamling bestående af samfundets mest indflydelsesrige (og ofte rigeste) mænd. Samtidig blev der etableret en folkeforsamling, hvor mandlige borgere kunne møde op, stemme om lovforslag og være med til at vælge embedsmænd – heriblandt de kommende konsuler. Denne forsamling var en tidlig form for demokrati. Systemet fungerede godt, mens Rom stadig var en relativt lille bystat. Men i takt med at riget voksede og kom til at omfatte enorme landområder, blev den årlige udskiftning af embedsmænd et problem og skabte politisk ustabilitet.

I det sidste århundrede af republikken blev Rom ramt af flere borgerkrige. Magtfulde mænd begyndte at kæmpe om kontrollen og nægtede ofte at træde tilbage, når deres embedsperiode udløb. Der opstod også alliancer mellem disse mænd, hvor de i praksis delte magten imellem sig. En af disse magtfulde personer var Gaius Julius Cæsar. Han havde i årevis ført krig i Gallien (det nuværende Frankrig) og sendt dramatiske beretninger hjem, som gjorde ham til en folkehelt. Men blandt Roms elite vakte hans voksende popularitet og hans store hær bekymring – især fordi han havde folkets støtte. Til sidst brød borgerkrigen ud, og Cæsar gik sejrrigt ud af den.

Officielt hævdede Cæsar, at han ønskede at genoprette republikken. Mange frygtede dog, at han i virkeligheden ville gøre sig selv til konge. Den frygt førte til, at han blev myrdet af en gruppe senatorer, som så det som deres pligt at beskytte republikken. Blandt dem var Brutus – en mand, Cæsar havde haft et nært forhold til. Brutus så handlingen som en moralsk nødvendighed, da hans forfader havde været med til at styrte den sidste konge og grundlægge republikken. Men mordet fik ikke den ønskede effekt. Tværtimod blev folket rasende, fordi Cæsar havde været højt elsket. Mange af sammensvorne måtte flygte for at undgå folkets vrede.

Da Cæsars testamente blev læst op, kom det som en chok for hans nærmeste general, Marcus Antonius. Han havde forventet at arve Cæsars magt og rigdom, men i stedet var alt blevet testamenteret til Cæsars grandnevø, den kun 18-årige Octavius, som Cæsar havde adopteret i sit testamente. Dermed blev Octavius med ét slag den mægtigste mand i Rom – og en ny borgerkrig brød ud; denne gang mellem ham og Marcus Antonius.

Den afgørende kamp fandt sted ved Actium i 31 f.v.t., hvor Octavius besejrede Antonius og den egyptiske dronning Cleopatra i et stort søslag. Herefter var Octavius enehersker i Rom.

Republikken var reelt afskaffet, og man nu kaldte det nye styre for kejserdømme. Navnet "kejser" stammer fra "Cæsar", som på latin udtales *Kajsar*, og alle efterfølgende kejsere tog det navn som en ærestitel.

I år 27 f.v.t. tildelte Senatet Octavius et nyt navn: Augustus, som betyder "den ophøjede". Det er under dette navn, vi bedst kender ham i dag. Augustus blev den første af en lang række romerske kejsere, som gjorde Romerriket til et af de største og mest betydningsfulde imperier i verdenshistorien.

Caesar, laetissimus es?

Caesar concilium in aedificatione senatus habebat. Villam suam relinquebat et per vias Romae ambulabat et populum suum salutabat.

Subito vocem susurrantem audiebat et senem videbat. Senex haruspex erat. Haruspex monebat quod mors Caesaris proxima erat. Sed Caesar saepe monita mala haruspicum accipiebat et dicebat quod bene pugnare sciebat. Laetus ad concilium ambulabat.

Nunc Brutus ad Caesarem veniebat. "Salve, Caesar. Mox rex es. Laetissimus es?", Brutus dicebat. Caesar Bruto multo credebatur et respondebat: "Rex bonus patiens est et occasionem optimam expectare potest."

Subito Caesar pugionem videbat. Multi senatores Caesarem oppugnabant. Ictus pugionum totum corpus penetrabant. Caesar tegebat corpus suum paludamento.

Paludamentum rubrum sanguine erat. Nunc Caesar quoque manum Bruti videbat et pallecebat. Ultima verba erant: "καὶ οὐ, τέκνον?!"

Gloser:

accipio, vb3: *får, modtager*
 ad, præp. + akk.: *til, hen til*
 aedificatio [aedification-], f3: *bygning*
 ambulo, vb1: *spadserer*
 audio, vb4: *hører*
 bene, adv.: *godt*
 bonus, adj. 1/2: *god*
 Brutus, m2: *Brutus*
 Caesar [Caesar-], m3: *Cæsar*
 concilium, n2: *møde*
 corpus [corpor-], n3: *krop*
 credo, vb3: *tror på, stoler på + dativ*
 dico, vb3: *siger*
 et, konj.: *og*
 exspecto, vb1: *venter på*
 habeo, vb2: *har*
 haruspex [haruspice-], m3: *spåmand*
 ictus, m4: *stød, stik*
 in, præp. + abl.: *i*
 laetissimus, adj. 1/2: *meget glad*
 laetus, adj. 1/2: *glad*
 malus, adj. 1/2: *ond, dårlig*
 manus, f4: *hånd*
 moneo, vb3: *advarer om*

monitum, n2: *advarsel, varsel*
 mors [mort-], f3: *død*
 mox, adv.: *snart*
 multus, adj. 1/2: *mange*
 multo, adv.: *meget*
 nunc, adv.: *nu*
 occasio [occasion-], f3: *anledning, lejlighed*
 oppugno, vb1: *angriber*
 optimus, adj. 1/2: *bedst*
 pallesco, vb3: *bliver bleg*
 paludamentum, n2: *kappe*
 patiens [patient-], adj. 3: *tålmodig*
 penetro, vb1: *gennemborer*
 per, præp. + akk.: *gennem*
 populus, m2: *folk*
 potest, uregelmæss. vb: *kan* (3.p.sg.)
 proximus, adj. 1/2: *meget nær*
 pugio [pugion-], m3: *dolk*
 pugno, vb1: *kæmper*
 quod, konj.: *at*
 quoque, adv.: *også*
 relinquo, vb3: *forlader*
 respondeo, vb2: *svarer*
 rex [reg-], m3: *konge*
 Roma, f1: *Rom*

ruber [rubr-] adj. 1/2: *rød*
 saepe, adv.: *ofte*
 saluto, vb1: *hilses på*
 salve, udråb: *hej*
 sanguis [sanguin], m3: *blod*
 scio, vb4: *kender til, ved*
 sed, konj.: *men*
 senator [senator-], m3: *senator*
 senatus, m4: *senat*
 senex [sen-], m3: *gammel mand*
 suus, adj. 1/2: *hans, hendes, sin*
 subito, adv.: *pludselig*
 susurrans [susurrant-], adj. 3: *hviskende*
 tego, vb3: *dækker*
 totus, adj. 1/2: *hel*
 ultimus, adj. 1/2: *sidst, yderst*
 venio, vb4: *kommer*
 verbum, n2: *ord*
 via, f1: *vej*
 video, vb2: *ser*
 villa, f1: *villa*
 vox [voc-], f3: *stemme*
 καὶ οὐ, τέκνον: *"også du, min søn"* (dette er efter sigende Cæsars sidste ord – og ja – han talte græsk!)

Genitiv

Genitiv er ikke sit eget syntaktiske led, men vil lægge sig til noget andet ligesom et adjektiv. Det ord skal stå i genitiv, som på dansk har -s på. Mandens ko, pigens sko. Genitiv betegner altså et ejerskab – enten i faktisk eller overført betydning. Derfor kaldes det også ejefald på dansk. At et ord står i genitiv påvirker ikke "kernens" (altså det ord, som ikke står i genitivs) tal eller køn. På denne måde er et ord i genitiv en *del af* f.eks. subjektet i sætningen, selvom det altså står i genitiv og ikke nominativ. Det er *kun* det ord, som på dansk har s på, som på latin skal sættes i genitiv.

Her kan I se hele kasusskemaet for substantiver. Genitivendelserne er markeret med grønt.

Kasus - ental	f1	m2	n2	m3/f3	n3	m4/f4	n4	m5/f5
nominativ	-a	-us	-um	-s/-	-	-us	-u	-es
akkusativ	-am	-um	-um	-em	-	-um	-u	-em
genitiv	-ae	-i	-i	-is	-is	-us	-us	-ei
dativ	-ae	-o	-o	-i	-i	-ui	-ui	-ei
ablativ	-a	-o	-o	-e	-e	-u	-u	-e
Kasus - flertal								
nominativ	-ae	-i	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
akkusativ	-as	-os	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
genitiv	-arum	-orum	-orum	-um	-um	-uum	-uum	-erum
dativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus
ablativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus

Infinitiv: En infinit verbalform.

Der findes flere infinitte verbalformer, men den, I skal lære om her, er infinitiv (navnemåde). I modsætning til de finite (=personbøjede) verber, så fungerer infinitte verbalformer ikke som verballed i sætningen. I stedet vil en infinitiv fungere som et substantiv (og kan altså være S, DO, SP i sætningen). Infinitiven har ikke kasus, men beholder sin form. Du skal tænke over, om verbet er vb1, 2, 3 eller 4, når du skal danne infinitiv.

Ex:

Cæsar elsker at sove
Caesar (S) amat (V) dormire (DO)

Herunder kan du se, hvordan infinitiverne bøjes i de forskellige verbalbøjninger. Som en hovedregel kan du tænke på, at det er verbets stamme + re.

Kan du ud fra skemaet se, hvilken bøjning "dormire" går efter?

	Vb1 (a)	Vb2 (e)	Vb3 ()	Vb4 (i)
Præsens (1.p.sg.)	amo [ama-]	habeo	scribo [scrib-]	audio
infinitiv	ama - re	habe - re	scrib- e - re	audi - re

Øvelser

- 1) Understreg alle infinitiver i kapitelteksten og marker alle genitiver med rød.
- 2) Omskriv teksten til en tegneserie med billeder og talebobler på latin.
- 3) Oversæt følgende sætninger til latin:
 - a. Efter Cæsars død adopterer han Octavius i sit testamente.
 - b. Octavius' soldater lærer at kæmpe.
 - c. Octavius elsker at lære.
 - d. Octavius besejrer sine fjender med klogskab.
 - e. Senatorerne kalder Octavius Augustus.
 - f. Augustus laver et fredens alter i Rom, fordi han lavede romerfreden.

Gloser:

adopterer: *adopto*, vb1
alter: *ara*, f1
Augustus, m2
besejrer, *vinco*, vb3
Caesar [Caesar], m3
død: *mors* [mort-] f3
efter: *post*, præp. + akk.
elsker: *amo*, vb1

fjende: *inimicus*, m2
fordi: *quia*, konj
fred: *pax* [pac-], f3
i: *in*, præp. + abl.
kalder, *appello*, vb1
klogskab: *sapientia*, f1
kæmper: *pugno*, vb1
laver: *instituo*, vb3

lærer: *disco*, vb3
Octavius, m2
Rom: *Roma*, f1
romer-: *romanus*, adj. 1/2
senator [senator-], m3
sin/sit: *suus*, adj. 1/2
soldat: *miles* [milit-], m3
testamente: *testamentum*, n2

- 4) Lav selv en sætning på latin ved brug af gloserne fra ordlisten. Husk din grammatik!

Romersk religion

Romersk religion er på sin vis meget anderledes end de religioner, som er fremherskende i dag. Den er nemlig en polyteistisk religion. Det vil sige, at man i Romerriget dyrker flere guder – modsat den kristne, muslimske og jødiske monoteistiske religion, som kun har en gud. Den romerske religion er desuden en offerreligion, som har som grundlag, at menneskene skal ofre gaver (f.eks. kød eller vin) til guderne for at vinde deres velvilje og opmærksomhed. Grundlaget for denne tro er det såkaldte *do ut des* (jeg giver, for at du skal give), som betyder, at menneskene ofrer til guderne for at få noget til gengæld. Guderne "skylder" således menneskene at hjælpe dem, hvis menneskene har ofret til dem.

Samtidig er romersk religion også en varselsreligion, som betyder, at man observerer naturfænomener (f.eks. den måde fuglene flyver på eller udformningen på et dyrs organer) for at prøve at udlede, om en bestemt handling er en god eller dårlig ide. Denne varselstagnung har stor betydning også for det politiske liv, da der ikke kan tages politiske beslutninger, hvis der er blevet taget dårlige varsler.

De guder man dyrker i Romerriget, er i mange tilfælde de samme som dem, I måske kender fra græsk mytologi – bare med nye navne. Romersk og græsk kultur er nemlig på mange måder meget tæt forbundne.

Guderne

Jupiter (græsk: Zeus)

Gudernes konge. Jupiter er den øverste gud og gud for himlen og torden. Han er gift med sin søster, Juno, og far til Apollo, Diana, Mars, Minerva, Merkur, Vulcanus og Bacchus.

Derudover er han også far til halvguden, Herkules. Jupiter er kendt for sine mange affærer, som altid gør hans kone vred. Langt de fleste af sine gudebørn har han da også med andre gudinder end sin kone. Han afbildes ofte med et stort skæg, et lyn i hånden eller med en ørn.

Juno (græsk: Hera)

Gudernes dronning og Jupiters kone (og søster). Hun er gud for ægteskab, fødende kvinder og familieliv i det hele taget. Hun er en mægtig gudinde, men kan til sin store ærgrelse ikke styre sin mands trang mod andre kvinder. Hun fremstilles i kunsten ofte med en krone og et æble eller en påfugl.

Apollo (græsk: Apollon)

Gud for musik, kunst, bueskydning, spådom, solen og lægekunst. Han og hans tvillingsøster Diana er begge børn af Jupiter. Han afbildes ofte som en ung mand med en bue eller lyre i hånden.

Minerva (græsk: Athene)

Gudinde for taktisk krig, praktisk håndværk og klogskab. Hendes jomfruelighed er også en vigtig del af hendes natur. Hun er datter af Jupiter med hans første kone, Metis. På billeder og skulpturer fremstilles hun for det meste i krigsudstyr og med Medusas slangehoved på sit skjold.

Mars (græsk: Ares)

Gud for krig. Minerva er også gud for krig, men på en lidt anden måde. Mars tager sig af den brutale del af krigen, mens Minerva står for planlægningen bag. Mars er søn af Jupiter og Juno og har en affære med gudinden Venus. Sammen får de sønnen Amor.

Venus (græsk: Afrodite)

Gudinde for kærlighed og erotik. Venus er mor til guden Amor, Hermafroditos og til Æneas, som vi hører om her i kompendiet. Hun er gift med guden Vulcanus, men har en affære med krigsguden Mars. Ofte fremstilles hun nøgen på malerier og skulpturer.

Merkur (græsk: Hermes)

Gud for handel, kommunikation og tyveri. Man siger ofte, at han er gud for "alt der skifter hænder". Derudover er han gudernes sendebud. Det er også ham, som ledsager døde mennesker til underverdenen. Han kan kendes på sine vingesko og sin hat. Ofte bærer han også en stav.

Pluto (græsk: Hades)

Gud for underverdenen. Bror til Jupiter og Neptun. Da de tre brødre delte verden imellem sig, fik Pluto underverdenen som sit kongerige. Her regerer han sammen med sin kone, Proserpina. Han er dog stadig underlagt Jupiter som øverste gud.

Neptun (græsk: Poseidon)

Havets gud. Derudover er han også gud for jordskælv – og en smule overraskende: heste! Han er bror til Jupiter og Pluto og fik havet som sit kongerige, da de delte verden imellem sig. Han ses ofte med et stort skæg og en trefork i hånden.

Bacchus (græsk: Dionysos)

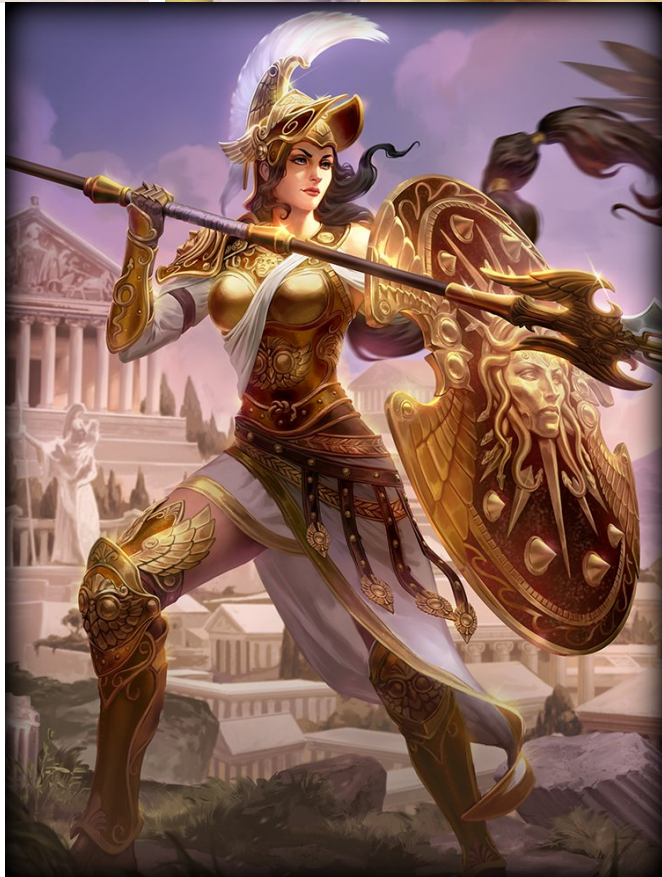
Gud for vin og (religiøs) vildskab. I sin grundessens er Bacchus gud for "alt der er vådt". Det vil altså sige vin, regn og også sæd. Bacchus er nemlig en frugtbarhedsgud. Han dyrkes mest af kvinder og en del af ritualer i hans dyrkelse er at iføre sig dyreskind og gå op i bjergene, hvor man skal drikke vin og gerne også spise råt kød. Hans religion bliver forbudt i Romerriget i 186 f.v.t., fordi det romerske senat mente, at kultdyrkelsen opfordrede til upassende seksuel opførsel. Dette fik dog ikke kulten til at forsvinde helt. Han fremstilles oftest som en ung mand med vinranker i håret.

Diana (græsk: Artemis)

Gudinde for jagt og jomfruelighed. Tvillingesøster til Apollo og Jupiters datter. Hun afbildes ofte iført dyreskind og med en bue i hånden.

Vulcanus (græsk: Hefaistos)

Gud for smedekunst. Han er gift med Venus, men det er ikke et kærlighedsægteskab. Han er søn af Jupiter og Juno og efter sigende sin mors yndlingsbarn. Han skaber god stemning ved gudernes hof, fordi han ser så fjollet ud: Han halter nemlig.

Det romerske talsystem

Når romerne skulle angive talværdier, brugte de ikke specielle symboler som os, men syv bestemte bogstaver, som de så brugte til at bygge tallene op efter bestemte regler:

I	V	X	L	C	D	M
1	5	10	50	100	500	1000

De 2 grundregler er:

Hvis et mindre tal skrives efter et større tal, lægges tallet til det store: VI = 5 + 1 = 6

Hvis et mindre tal skrives før et større tal, trækkes tallet fra det store: IV = 5 - 1 = 4

Derudover bruges også følgende regel:

Der må kun stå ét mindre tal foran et større tal.

Romertal findes alle mulige steder - lige fra urskiver, til sidetal i bøger, til tidsangivelser på bygninger, til nummerering af vores kongerække etc.

Contents

Contents	i
Preface	xxvi
Introduction	xxvii
1 Chapter 1	26
2 Chapter 2	27

De vigtigste bøjninger på latin

SAMLET OVERSIGT OVER SUBSTANTIVERS/ADJEKTIVERS DEKLINATION

(4. og 5. deklination er kun sjældent forekommende og derfor ikke så væsentlige)

Kasus - ental	f1	m2	n2	m3/ f3	n3	m4/ f4	n4	m5/ f5
nominativ	-a	-us	-um	-s/ -	-	-us	-u	-es
akkusativ	-am	-um	-um	-em	-	-um	-u	-em
genitiv	-ae	-i	-i	-is	-is	-us	-us	-ei
dativ	-ae	-o	-o	-i	-i	-ui	-ui	-ei
ablativ	-a	-o	-o	-e	-e	-u	-u	-e
Kasus - flertal								
nominativ	-ae	-i	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
akkusativ	-as	-os	-a	-es	-a	-us	-ua	-es
genitiv	-arum	-orum	-orum	-um	-um	-uum	-uum	-erum
dativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus
ablativ	-is	-is	-is	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-ebus

Kasus	Sætningsled
Nominativ	Subjekt og subjektsprædikat
Akkusativ	Direkte objekt og objektsprædikat Efter visse præpositioner adverbialled
Genitiv	Ejefald
Dativ	Indirekte objekt
Ablativ	Adverbialled

SAMLET OVERSIGT OVER VERBERNES FINITTE FORMER – med eksempler

PRÆSENS (nutid)				
Person og tal	Vb1	Vb2	Vb3	Vb4
1. person singularis	amo	habeo	scribo	audio
2. person singularis	amas	habet	scribis	audis
3. person singularis	amat	habet	scribit	audit
1. person pluralis	amamus	habemus	scribimus	audimus
2. person pluralis	amatis	habetis	scribitis	auditis
3. person pluralis	amant	habent	scribunt	Audiunt

PRÆTERITUM (datid)				
Person og tal	Vb1	Vb2	Vb3	Vb4
1 person singularis	amabam	monebam	scribebam	audiebam
2 person singularis	amabas	monebas	scribebas	audiebas
3 person singularis	amabat	monebat	scribebat	audiebat
1 person pluralis	amabamus	monebamus	scribebamus	audiebamus
2 person pluralis	amabatis	monebatis	scribebatis	audiebatis
3 person pluralis	amabant	monebant	scribebant	audiebant

BØJNING AF SUM (= er) I PRÆSENS OG PRÆTERITUM		
Person og tal	PRÆSENS	PRÆTERITUM
1 person singularis	sum	eram
2 person singularis	es	eras
3 person singularis	est	erat
1 person pluralis	sumus	eramus
2 person pluralis	estis	eratis
3 person pluralis	sunt	erant

INFINITIV (navnemåde)				
1 (elske)	2 (advare)	3 (skrive)	4 (høre)	sum (være)
ama-re	mone-re	scrib-e-re	audi-re	es-se